

Nikola Pastuović

OBRAZOVNA PSIHLOGIJA U VISOKOŠKOLSKOM OBRAZOVANJU I OBRAZOVANJU ODRASLIH

DOI 10.17234/9789531757782.12

Psihologija obrazovanja se na visokoškolskim institucijama ostvaruje u diplomskom i poslijediplomskom studiju psihologije i psihološkom osposobljavanju predmetnih nastavnika. U programu studija psihologije nalazimo ju pod nekoliko različitih naziva od kojih je najstariji Katedra za pedagošku psihologiju. Taj je naziv uglavnom napušten jer navodi na zaključak da se radi o pedagoškoj a ne psihologijskoj disciplini pa se danas katedre na kojima se poučava psihologija obrazovanja nazivaju Katedra za školsku psihologiju ili psihologiju obrazovanja/edukacijsku psihologiju. Njihovi programi usredotočeni su na primjenu psihologije u školskoj praksi.

Razvoj studija obrazovne psihologije i psihologijskih istraživanja obrazovanja moguće je pratiti u publikacijama kojima su obilježene važne obljetnice Odsjeka za psihologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu (Ajduković, 1999) i Odjela za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zadru (Grgin, 1998; Sorić, 2008). Istraživačka produkcija riječkog Odsjeka za psihologiju izdana je povodom njegove tridesete obljetnice na CD-u, a monografija povodom godišnjice Filozofskog fakulteta je u trenutku pisanja ovoga priloga u pripremi. Znanstvenu produkciju u području obrazovne psihologije Odsjeka za psihologiju osječkog Sveučilišta trebalo je posebno istražiti što je nadišlo trenutne mogućnosti pisca ovoga priloga (neke informacije o tome sadržane su u prethodnim priložima o primjeni psihologije u predškolskim i školskim ustanovama).

Od znanstvenih djela u tom području izdvajaju se svojim teorijskim utemeljenjem i utjecajem na obrazovnu praksu djela Ivana Furlana (1984), Tomislava Grgina (1994, 1997), Vlaste Vizek Vidović, Majde Rijavec, Vesne Vlahović Štetić i Dubravke Miljković (2014) te knjiga Predraga Zarevskog *Psihologija pamćenja i učenja* (1994) u kojoj se opisuju i objašnjavaju psihički procesi što su u osnovi svakog obrazovanja.

Značajna je djelatnost psihologa u stjecanju nastavničke kompetencije predmetnih nastavnika u okviru tzv. pedagoško-psihološko-didaktičke i metodičke izobrazbe. To je iznimno obimna i važna aktivnost jer se njome djeluje ne samo na

obrazovni profil predmetnih nastavnika u cijeloj državi nego se i promovira psihologija kao temeljna obrazovna znanost. Nju je, po uzoru na praksu osposobljavanja gimnazijskih profesora u njemački govorećim zemljama, u nas uveo filozof Đuro Arnold, profesor i dekan Filozofskog fakulteta u Zagrebu (tada Mudroslovnog fakulteta), koji je napisao udžbenike iz psihologije i logike, a 1896. godine osnovao Pedagogijski seminar za teorijsku i praktičnu izobrazbu srednjoškolskih nastavnika iz čega je kasnije izrastao Odsjek za pedagogiju. Kasnije su odsjeci za psihologiju obavljali psihologijsku izobrazbu srednjoškolskih nastavnika, a odsjeci za pedagogiju pedagošku, u okviru svoje redovne djelatnosti čime su diplomirani studenti stjecali stručni naziv srednjoškolskih profesora.

Odlukom Sveučilišnog savjeta Zagrebačkog sveučilišta 1971. godine utemeljen je Centar za pedagoško osposobljavanje i istraživanje kao posebna sveučilišna jedinica specijalizirana za pedagošku i psihologijsku izobrazbu predmetnih nastavnika kojom oni stječu licencu za izvođenje predmetne nastave. Njegova je misija bila da razvije programe iz područja psihologije i pedagogije koji ne bi bili skraćene verzije programa diplomskih studija iz obrazovne psihologije i pedagogije nego bi bili izvedeni iz zahtjeva nastavničke profesije. Takvi bi programi bili standardom izobrazbe kojom se stječe nastavnička kompetencija i na drugim hrvatskim sveučilištima. Organizacijskim promjenama provedenima osamdesetih godina Centar je pripao Učiteljskoj akademiji, a danas djeluje u Učiteljskom fakultetu pod nazivom Odsjek za obrazovne studije. Program pedagoško-psihološke izobrazbe izvodi i Filozofski fakultet, Hrvatski studiji te Katolički bogoslovni fakultet u Zagrebu. Time se raspao jedinstveni programski standard i organizacijski model pedagoške i psihološke izobrazbe na hrvatskim sveučilištima. U okviru tzv. Bolonjske reforme visokog obrazovanja utvrđen je njezin opseg kojim se stječe 60 ECTS bodova što odgovara jednoj studijskoj godini. Pri tome su sveučilišta i fakulteti autonomni u definiranju programa i izboru organizacijskog modela.

Literaturu za potrebe psihološke izobrazbe predmetnih nastavnika prvi su napisali Andrić i Čudina (1981, 1984, 1996). Oni su objavili trotomno djelo iz tog područja koje je opsegom i obuhvatom tema moglo biti literaturom i studentima psihologije. Sažetije udžbenike o osnovama obrazovne psihologije objavili su Pastuović (1997) i Grgin (1997).

Psihologija u obrazovanju odraslih osoba

Kako je već naglašeno, istraživačko i praktično područje obrazovne psihologije nije ograničeno na školsko obrazovanje nego zahvaća svako organizirano učenje tijekom ljudskog života. Drugim riječima, psiholozi istražuju i djelatni su i u obrazovanju odraslih i osoba treće životne dobi, što je sastavnim dijelom cjeloživotnog učenja. Vodeći svjetski istraživači i utemeljitelji znanosti o obrazovanju odraslih su psiholozi: E. L. Thorndike, M. Knowles, T. Husen, G. Mialaret, da spomenemo

samo najpoznatije. U nas se ovo područje obrazovanja počelo intenzivnije razvijati nakon drugog svjetskog rata pri čemu su nad njim znanstveni suverenitet, sukladno svom samopoimanju, proglasili pedagozi. Obrazovanje odraslih smatraju granom pedagogije, tz. adultnom pedagogijom ili andragogijom. Ostale obrazovne znanosti, pa tako i obrazovnu psihologiju, smatraju "pomoćnom". No, kako bi se bolje znanstveno legitimirali, pedagozi smatraju i neke vodeće svjetske razvojne psihologe, istraživače učenja i obrazovanja, kao što su J. Piaget, C. Rogers, B. F. Skinner, B. S. Bloom, L. Kohlberg, H. Gardner, pedagozima. Pa su tako i hrvatske psihologe, istraživače obrazovanja odraslih proglasili andragozima.

Rodonačelnikom psihologije obrazovanja odraslih u Hrvatskoj možemo smatrati Mladena Zvonarevića, a njegov rad *Primjena psihologije u obrazovanju odraslih* (1963), utemeljiteljskim. Uz to, u *Osnovima andragogije* (Bogdanović, Ogrizović, Prodanović, Samolovčev, Tonković i Velčić, 1966), koja nije koncipirana kao pedagojsko djelo, napisao je poglavlje *Istraživačke metode u andragogiji* i *Socijalno-psihološke osnove obrazovno-odgojnog procesa*, čime je metodologiju znanstvene psihologije i mnoge spoznaje o učenju odraslih transferirao u teoriju obrazovanja odraslih. Andrilović je (1976) na tom tragu objavio prvi analitički prikaz specifičnosti učenja odraslih. U prvoj hrvatskoj *Andragogiji* Pastuović (1985) je znanost o obrazovanju odraslih koncipirao kao polidisciplinarnu teoriju o obrazovanju odraslih. To nije korespondiralo većinskom razumijevanju jugoslavenskih andragoga koji andragogiju, kao i pedagozi pedagogiju, smatraju autonomnom monodisciplinom. Takav polidisciplinarni pristup Pastuović dalje razvija u *Edukologiji* (1999) u kojoj je *Psihologija cjeloživotnog obrazovanja i odgoja* predstavljena kao temeljna edukološkijska disciplina.

Psiholozi svoje radove o obrazovanju odraslih objavljuju pretežno u časopisu *Andragogija*, kasnije *Theleme*. Značajno je i njihovo sudjelovanje u radu ljetnih i zimskih andragoških škola, od kojih je ljetna andragoška škola u Poreču (kasnije u Crikvenici) zadobila i međunarodni ugled.

Psiholozi se šezdesetih godina zapošljavaju u ustanovama za obrazovanje odraslih, Radničkim i Narodnim sveučilištima. U Radničkom sveučilištu "MošaPijade" osniva se Zavod za industrijsku psihologiju i unutar njega Odjel za istraživanja kojeg je vodio psiholog. U Zavodu i Odjelu djelovalo je više psihologa na razvojnim i istraživačkim poslovima. Svoje su radove objavljivali i u časopisu Radničkog sveučilišta *Radnik i obrazovanje*. U poduzećima i većim organizacijama u okviru kadrovskih službi, kasnije službama za razvoj ljudskih resursa ili ljudskih potencijala, psiholozi su ključni stručnjaci. Pored odabira ljudi, fokusirani su i na njihovo trajno osposobljavanje (ovo područje djelovanja psihologa prikazano je u prilogu o razvoju industrijske, odnosno organizacijske psihologije B. Šverka).

Psihologija u razvoju obrazovnog sustava

Obrazovanje, kao niti bilo koji društveni podsustav, ne može funkcionirati niti se razvijati bez institucionalne razvojne infrastrukture. Nju predstavljaju zavodi, odnosno agencije za obrazovanje i znanstveni instituti u polju društvenih znanosti te odsjeci za psihologiju na filozofskim fakultetima. U Zavodu za unapređenje školstva Republike Hrvatske za vrijeme Jugoslavije djelovali su savjetnici psiholozi koji su vodili računa o funkcioniranju pedagoške razvojne službe u školama u kojima su bili zaposleni i psiholozi kao tzv. stručni suradnici. Ta je tradicija nastavljena i nakon 1990. sve dok Zavod nije transformiran u svojevrstu službu ministarstva obrazovanja više nadzornog nego razvojnog karaktera. Tijekom protekla dva desetljeća ponovno djeluje središnja razvojna služba pod nazivom Agencije za odgoj i obrazovanje iz koje je izdvojena djelatnost strukovnog obrazovanja i obrazovanja odraslih (kao posebnih agencija koje se ponovno nastoje pridružiti drugim). U tim tijelima rade psiholozi savjetnici, osobito na razvojnim projektima.

Promjenom društvenog konteksta nakon demokratskih izbora 1990. godine nametnula se potreba rekonceptualizacije obrazovnog sustava. Ta je potreba prepoznata već za mandata posljednjeg ministra obrazovanja u Socijalističkoj Republici Hrvatskoj zbog koje je bila formirana Komisija za izradu elaborata o promjenama u sistemu odgoja i obrazovanja koja je svoj posao završila i elaborat o tome objavila za mandata prvog ministra prosvjete u vladi samostalne Republike Hrvatske (grupa autora, 1990)¹. Nekoliko članova Komisije bili su psiholozi. Tijekom rada povjerenstva uočena je potreba osnivanja specijaliziranog instituta za obrazovanje koji bi kontinuirano izrađivao stručne podloge za razvoj obrazovnog sustava. Ta će se zamisao ostvariti tek desetak godina kasnije.

Uvjeti za osnivanje specijalizirane istraživačke jedinice u području obrazovanja stekli su se početkom dvije tisućitih u okviru rada na izradi *Bijelog dokumenta o hrvatskom obrazovanju* (Pastuović, 2001). Njime je bila konstatirana potreba osnivanja *Centra za istraživanje i razvoj obrazovanja* koji bi trebao s vremenom prerasti u institut za obrazovanje. Tome je prethodio znanstveni skup o sustavnom polidisciplinarnom istraživanju obrazovanja i osnivanju instituta za obrazovanje. Skup je na inicijativu Nikole Pastuovića 2. 3. 2000. godine sazvala tadašnja prodekanica za nastavu Filozofskog fakulteta u Zagrebu Vlasta Vizek Vidović. Znanstvenici koji su se odazvali pozivu podržali su inicijativu i koncept instituta, odnosno centra, što je omogućilo da se u Bijelom dokumentu navede *Centar za istraživanje i razvoj obrazovanja* u statusu podružnice postojećeg Instituta za društvena istraživanja Zagreb, kao institucija podrške za realizaciju strategije obrazovanja. Istraživački program centra bio je fokusiran na projekte koji mogu

---

¹ Rad su izradili članovi povjerenstva Ministarstva prosvjete u sastavu Pastuović, N. (predsjednik) i članovi: Antić, S., Bežen, A., Bogdanović, S., Ciković, N., Findak, V., Jurina, M., Jakopović, S., Kolesarić, V., Miljak, A., Paar, V., Sekulić, D., Zovko, G. i Žubrinić, D.

poslužiti kao stručna podloga za modernizaciju hrvatskog obrazovnog sustava. Većinu projekata vodili su psiholozi. Projekt o strukturnim promjenama obveznog obrazovanja (Pastuović, 2012, 2013), o razvoju učiteljstva (Vizek Vidović, 2011), vrednovanju obrazovanja (Bezinović, 2007), dok su Jokić i Ristić Dedić razvili analitiku za praćenje i ocjenu stanja u sustavu, primjerice, sadržaja i rezultata ispita državne mature (Ristić i Jokić, 2011). Iris Marušić i Ivana Jugović sudjelovale su pak u istraživanju kurikulumske problematike. Rezultati ovih istraživanja poslužili su pri izradi strategije obrazovanja koju je Hrvatski sabor usvojio 2014. godine.

Bijelim dokumentom je predviđeno i osnivanje institucije za vanjsko vrednovanje obrazovanja. U Centru IDIZ-a osmišljen je i pod vodstvom Petra Bezinovića upravljana proces osnivanja *Nacionalnog centra za vanjsko vrednovanje obrazovanja*. U njegovom je okviru uspostavljen i PISA centar kojega je stručno vodila naša kolegica Michelle Braš Roth.

U Institutu društvenih znanosti Ivo Pilar također je osnovana istraživačka jedinica za obrazovanje (*Centar za istraživanje znanja, obrazovanja i ljudskog kapitala*) koju vodi i u kojoj su većina istraživača psiholozi. I prije osnivanja Centra više je psihologa istraživalo obrazovnu problematiku u okviru projekata: Vrednovanje eksperimentalne provedbe nacionalnog obrazovnog standarda (HNOS - 2006), Vanjsko vrednovanje obrazovnih postignuća u osnovnim školama Republike Hrvatske (2006-2007), Modeli obveznog srednjoškolskog obrazovanja (2007). Iz većeg broja objavljenih radova u posljednjem projektu izdvajaju se svojom relevantnošću za strukturnu reformu srednjeg obrazovanja radovi Milasa i Ferić (2009) i Milasa, Ferić i Rihtara (2010). Navedeni projekti su rezultirali opsežnim elaboratima i znanstvenim radovima koje je moguće naći na mrežnim stranicama Instituta.

Indikativna je i za afirmaciju psihologije (obrazovanja) korisna činjenica da su nekolicina ravnatelja IDIZ-a bili psiholozi kao i ravnatelj Instituta Ivo Pilar. Oba instituta nakladnici su časopisa u kojima se objavljuju radovi iz područja psihologije obrazovanja: *Sociologija i prostor* (nakladnik IDIZ) i *Društvena istraživanja* (nakladnik Institut Ivo Pilar).

Literatura

- Ajduković, D. (ur.), (1999). *Psihologija znanost za čovjeka 21. stoljeća, 1929.-1999. 70 godina Odsjeka za psihologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu*. Zagreb: Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta.
- Andrilović, V. (1976). *Kako odrastao čovjek uči*. Zagreb: Školska knjiga.
- Andrilović, V. (1981). *Metode i tehnike istraživanja u psihologiji odgoja i obrazovanja. Psihologija odgoja i obrazovanja I*. Zagreb: Školska knjiga.
- Andrilović, V. i Čudina, M. (1984). *Osnove opće i razvojne psihologije: Psihologija odgoja i obrazovanja II*. Zagreb: Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu.
- Andrilović, V. i Čudina, M. (1996, četvrto izdanje). *Psihologija učenja i nastave: Psihologija odgoja i obrazovanja III*. Zagreb: Školska knjiga.

- Bezinović, P. (2007). Uvođenje državne mature i šireg sustava vrednovanja u hrvatski školski sustav. www.idi.hr/drzavna_matura/dokumenti/uvodjenje_drzavne_mature_i_sireg_sustava_vrednovanja_u_hrvatski_skolski_sustav_-_rujan_2007.pdf
- Bezinović, P. (2010). *Samovrednovanje škola*. Zagreb: Agencija za odgoj i obrazovanje i Institut za društvena istraživanja u Zagrebu.
- Bogdanović, N., Ogrizović, M., Prodanović, T., Samolovčev, B., Tonković, S. i Velčić, V. (redaktori) (1966). *Osnovi andragogije*. Sarajevo: Zavod za izdavanje udžbenika.
- Furlan, I. (1984). *Primijenjena psihologija učenja*. Zagreb: Školska knjiga.
- Grgin, T. (1994). *Školska dokimologija*. Jastrebarsko: "Naklada Slap".
- Grgin, T. (1997). *Edukacijska psihologija*. Jastrebarsko: "Naklada Slap".
- Grgin, T. (1999). Dvadeseta obljetnica studija i Odsjeka za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zadru. *Suvremena psihologija*, 2(1-2), 227-230.
- Grupa autora (1990). Prijedlog osnovnih pravaca promjena u sustavu odgoja i obrazovanja. *Pedagoški rad*, 45(4), 351-378.
- Jokić, B., Ristić Dedić, Z. i Šabić, J. (2011). *Analiza sadržaja i rezultata ispita državne mature iz fizike*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja - Centar za istraživanje i razvoj obrazovanja i Nacionalni centar za vanjsko vrednovanje obrazovanja.
- Milas, G. i Ferić, I. (2009). Utječe li produljenje obveznog školovanja na smanjenje stope ranog prekidanja školovanja? *Društvena istraživanja*, 18(4-5), 649-671.
- Ferić, I., Milas, G. i Rihtar, S. (2010). Razlozi i odrednice ranog napuštanja školovanja. *Društvena istraživanja*, 19(4-5), 621-642.
- Pastuović, N. (1985). *Andragogija*, poglavlja: Predmet andragogije i njegove odrednice, Metodologija andragoških istraživanja, Humanistički ciljevi obrazovanja i odgoja odraslih, Ekonomski ciljevi obrazovanja i odgoja odraslih, Socijalni ciljevi obrazovanja i odgoja odraslih, Andragoški ciklus. U: V. Andrilović, M. Matijević, N. Pastuović, S. Pongrac i M. Špan (ur.), *Andragogija* (str. 1-24; 57-115). Zagreb: Školska knjiga.
- Pastuović, N. (2001). *Hrvatska u 21. stoljeću. Odgoj i obrazovanje, Bijeli dokument o hrvatskom obrazovanju*. Zagreb: Ured za strategiju razvitka Republike Hrvatske.
- Pastuović, N. (1997). *Osnove psihologije obrazovanja i odgoja*. Zagreb: Znamen.
- Pastuović, N. (1999). *Edukologija: integrativna znanost o sustavu cjeloživotnog obrazovanja i odgoja*. Zagreb: Znamen.
- Pastuović, N. (2012). *Obrazovanje i razvoj: kako obrazovanje razvija ljude i mijenja društvo, a kako društvo djeluje na obrazovanje*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja Zagreb i Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Pastuović, N. (2013). Kvaliteta predtercijarnog obrazovanja u Hrvatskoj s posebnim osvrtom na strukturu obveznog obrazovanja kao čimbenika njegove kvalitete. *Sociologija i prostor*, 51(3), 449-470.
- Ristić Dedić, Z., Jokić, B. i Šabić, J. (2011). *Analiza sadržaja i rezultata ispita državne mature iz kemije*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja - Centar za istraživanje i razvoj obrazovanja i Nacionalni centar za vanjsko vrednovanje obrazovanja.
- Sorić, I. (2008). Istraživanja iz područja edukacijske psihologije. U: I. Manenica & N. Šimić (ur.), *Quo vadis psychologia?* (str. 41-49). Zadar: Sveučilište u Zadru.
- Vizek Vidović, V. (ur) (2011). *Učitelji i njihovi mentori*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu.
- Zarevski, P. (1994). *Psihologija pamćenja i učenja*. Jastrebarsko: "Naklada Slap".
- Zvonarević, M. (1963). *Primjena psihologije u obrazovanju odraslih*. Zagreb: Andragoški centar.